

recensioner

Daron Acemoglu & James A. Robinson: *Why nations fail. The origins of power, prosperity and poverty.* New York: Crown Business, 2011. ISBN 978-0-307-71921-8, 529 s.

Varför misslyckas stater? Boken inleds med en skildring av orten Nogales, delad av en linje. På ena sidan relativt välstånd, låg arbetslöshet, låg kriminalitet, på den andra fattigdom, arbetslöshet och kriminellt våld. De båda stadsdelarna har samma naturförutsättningar och samma kultur. Så skiftar perspektivet till en resa i tid och rum; Det spanska 1500-talet och den brutala statsstyrda ”utvinningen” av södra Amerikas rikedomar med utnyttjande av befolkningar vars rika kulturer och statskick slås sönder. Nästan samtidigt sker en engelsk utvandring till ett nordligt Amerika, fattigt på guld och silver, men med en nybyggarbefolkning som tar egna beslut och skapar samhällen nedifrån. De två samhällsystemen når långt senare Nogales, Sonora, Mexico - Nogales, Arizona, USA från var sitt håll. Den delade staden får tjäna som paradexempel på bokens undertitel. Men vägen till välstånd respektive fattigdom är givetvis inte spikrak eller okontroversiell.

Acemoglu och Robinson är ekonomer, den senare även statsvetare, verksamma vid Massachusetts Institute of Technology respektive Harvard University. Deras förklaringar ligger i hur stater organiseras. Men innan stort ett antal exempel får illustrera tesen, avfärdas tre vanliga förklaringsmodeller till utveckling. Den första

kallas något slarvigt för ”den geografiska”. Med *geography* menar de inte disciplinen utan dess objekt men för en geograf är teorin inte alls geografisk utan snarare naturdeterministisk. Stater blir inte rika för att de innehåller värdefulla mineraler, har ett gynnsamt klimat eller är förskonade från svåra sjukdomar. Den andra villfarelsen är kulturhypotesen: Med utgångspunkt från Max Webers teori om den protestantiska etiken som särskilt utvecklingsfrämjande visar de med exempel att olika stater med vitt skilda kulturer lyckats att skapa utveckling, samt att protestantiska staters kolonialpolitik har varit direkt utvecklingshämmande. Den tredje falska förklaringen skulle ligga i ren okunskap, men författarna visar att många härskare varit väl medvetna om olika alternativ men valt att behålla sin makt snarare än att tillåta förändring.

Vad är det då som skapar utveckling i ett land? I korthet en kombination av fasthet och öppenhet. Fastheten består i en central ordning, lagar som följs (rule of law). En stat som Somalia förtjänar inte namnet stat (något bestående), splittrat mellan olika rivaliserande klaner. Men auktoriteten får inte vara auktoritär. Då minskar den öppenhet som är den andra förutsättningen. Författarna talar om *inclusive institutions*, att både politiken och ekonomin skall vara öppen för förändring, samt släppa in grupper med olika intressen. Det kan betyda att grupper och verksamheter förlorar makt. Med Schumpeters begrepp *kreativ förstörelse* menas att tekniska, organisatoriska och sociala innovationer

skapar utveckling, men även nedläggningar, arbetslöshet bland de drabbade i de verksamheter som inte längre är lönsamma. Men den stat som förbjuder förändring är på väg mot en nedåtgående spiral.

Författarna spänner över i stort sett hela världen och hela tiden i sin exemplifiering. I fokus står dock England och dess efterföljare Förenade Kungariket med den industriella revolutionen. Alltifrån Magna Charta slog landet in på en krokig väg mot politisk och ekonomisk öppenhet. Ofta avgjorde slumpfaktorer, och bakslagen var talrika. I Frankrike tvingades en korrupt och auktoritär regim med inspiration från England till en revolution som avskaffade utvecklingshämmande börs- och yrkesprivilegier, och med Code Napoléon infördes en lag som blev förebild för andra länder. Dock inte för de habsburgska, osmanska och ryska imperierna, vars ledare valde att bekämpa nya idéer inom politik och ekonomi samt att behålla en starkt hierarkisk samhällsordning. Men inte heller de västeuropeiska kolonialmakternas styrelse ledde till utveckling – med några undantag, där europeiska inflyttare likt nybyggarna i Nordamerika tog saken i egna händer, som i Australien. I Afrika, som behandlas ingående i boken, fortsatte den inhemska slaverihandlingen med en europeisk ledd export, till olycka både för Afrika och för mottagarområdena i Karibien och USA:s sydstaterna. I delar av Östeuropa och Centralasien ersätts den sovjetiska kommandoekonomin av nationalistiska klaner, ofta ättlingar till sovjetnomenklaturen.

I slutet av boken diskuteras och förkastas olika moderniseringsteorier, som utgår

från att en auktoritär period skapar en viss uppgång och därmed ökad politisk öppenhet. Tyvärr utnyttjar den politiska makten – klaner, rika familjer eller nomenklaturen – uppgången till att konsolidera sin egen makt och att stänga ute den förändring som kan hota deras positioner.

Efter denna pessimistiska slutsats anger Acemoglu och Robinson två exempel på en positiv spiral. Tre tswanahövdingar besöker London 1896 för att be Storbritannien om skydd. Regeringen skapar Protektoratet Bechuanaland, omgivet av tre rovgiriga makter: Cecil Rhodes imperium, boernas markexpansion och tyskarnas våldsvälde i Sydvästafrika. En lokal tradition av samråd får utvecklas i skydd av briternas positiva ointresse för det till synes fattiga området. Botswana lyckas undvika de flesta afrikanska staterna transition från en ut-sugningselit till en annan, och är idag en av kontinentens få framgångssagor.

Det andra exemplet är Brasilien, med något av en hjältesaga över den blivande presidenten "Lulas" lyckade aktivering av olika intressen, i samverkan och öppen diskussion, som leder till en förhoppningsvis hållbar utveckling – för det finns alltid faktorer som kan vända den positiva spiralen.

Why nations fail är pedagogisk, skriven på en ganska lättförståelig engelska, och med många drastiska exempel från hela världen (utom Norden och Tyskland!). Den skulle faktiskt passa inom ämnet geografi, eftersom den försöker förklara jordens geopolitiska mosaik. Trist bara att författarna tror att geografi är lika med natur.

Thomas Lundén

Mekkonen Tesfahuney & Katarina Schough, red. (2010). *Det globala reseprivilegiet*. Sekel Bokförlag, Lund. (136 sidor.)

Är det ett privilegium att resa bort – och hem – när det passar? Är det ett privilegium att vara turist? För det flesta invånare på vår planet är mobilitet något mycket begränsat i rum och tid. De flesta rör sig inom sin region och nation, och de flesta kommer nog aldrig att behöva ett pass. Det finns dock även en grupp invånare, en privilegierad grupp, som är med och turistifierar världen. Denna grupp omskapar rum, kulturer och miljöer i egensyfte. Vi läsare av Notiserna tillhör denna grupp.

Låter ovanstående kritiskt? Och intresseväckande? Läs då *Det globala reseprivilegiet*, en bok som känns som en fräsch och uppnosig skrift i det alltmer populära området turism. Boken ser turism som en territorialiseringskraft, en omskapande process där allt är turistifierbart. Allt kan bli nyttigt i turismens tecken. Dock är detta inte en jämlik process. En ojämlig mobilitetsordning råder där vissa har privilegiet att bestämma när, hur och vart vi vill resa. Väl på plats väljer vi också vad vi vill se och inte vill se.

Boken består av åtta kapitel, som alla är lika intressanta. De är dock mycket olika till omfattning och innehåll. Det inledande kapitlet på endast två sidor, är skrivet av konstnären Lars Lerin. Kapitlet tar med läsaren till Ukraina och ger snabbt och träffande en bild av den mångfacetterade turismen. Mycket personligt och en väl vald inledning på boken.

De övriga sju kapitel är betydligt mer teoretiska och innehåller samtliga bra referenser till kända och mindre kända turismforskare. Litteraturförteckningen är källa att ösa ur för den som undervisar om turism i olika undervisningsformer.

De båda redaktörernas kapitel, *Nomos*, tar upp en utveckling från turism som en isolerad företeelse, med en i det närmaste unik upptäcktsresande, till turism som ett sätt att ordna världen. Likt ett fångsnät omvandlar och omkodar turismen vår omvärld.

Veni, Vidi, Adios skrivet av J Syssner och K Khayati diskuterar tre faser i den turistiska upplevelsen: planering, genomförande och utvärderande. Samtliga faser tar avstamp i privilegier att röra sig, att göra urval i det vi vill se och att kunna göra sorti när vi vill.

Två kapitel i boken (förutom Lerins) kan mycket väl användas som inspirationskälla till undervisning i grundskolans senare år och på gymnasiet. Jag avser då Mattsons två avsnitt *Semesterutopier* och *"Afrikakänsla"*.

Samtliga kapitel i boken är kritiska till turism, och får förhoppningsvis läsaren att reflektera över reseannonser, egna val av resmål och ja, turism som världsordning. En tänkvärd bok – inte bara i semestertidens efterspel.

Karin Wakeham,
turist- och lärarutbildare
Linköpings Universitet

Olsson, Patrik, 1970-. - *Ömse sidor om vägen: allén och landskapet i Skåne 1700–1900* / Patrik Olsson. - 2012. - ISBN: 978-91-86573-26-3. 307 s, bunden. Kostar 174:- på adlibris.

Patrik Olsson har gjort ett utmärkt arbete med sin avhandling som behandlar allén och landskapet i Skåne 1700–1900 med särskilt fokus på 1750–1850. Vid en första snabb genombläddring av boken möts läsaren av ett flertal historiska kartor i färg. Jag som geograf har alltid haft ett stort intresse för kartor vilket också väcker min nyfikenhet. Avhandlingen är ett professionellt arbete som för läsaren kopplar fotografier (Mårten Sjöbäck bla), kartor och text på ett intressant och spännande sätt. Olsson har försökt visa på alléns betydelse i landskapet och analyserar och diskuterar alléer längs vägar i Skåne ur ett landskapsperspektiv. Läsaren får en ordentlig genomgång av nationell och internationell litteratur om allén som landskapsföreteelse. Avhandlingen är en kulturgeografisk avhandling med inriktning mot historisk geografi och landskapsgeografi, men författaren skriver att ämnet är tvärvetenskapligt vilket gjort det nödvändigt att reallära avhandlingen till landskapsarkitektur, trädgårds historia, konstvetenskap, agrarhistoria men även naturgeografi och trädvård. Detta gör det inte mindre spännande. Sambandet mellan natur, kultur och människa är centralt för avhandlingen.

Avhandlingen behandlar godsens, städernas samt byarnas landskap. Kart- och bildmaterial är en viktig källa genomgående i arbetet. Kartorna är presenterade på ett sådant sätt att det är enkelt att göra egna jämförelser mellan olika tidsperioder. Intressant är också användningen av GIS för jämförelse mellan historiska kartor från olika tidsperioder. Kartmaterialet består huvudsakligen av militära kartor, lantmäterikartor, ekonomiska kartor samt stadskartor.

I kapitlet om "Godsens landskap" analy-

seras 9 skånska gods. Valet har gjorts utifrån mängden källmaterial vilket varierar mellan de olika godsen. Krapperud är ett av de gods som används som fallstudie eftersom källmaterialet är omfattande. Här framkommer en hel del intressanta detaljer som sätter in läsaren i godsets och omkringliggande gårdars historia. Linné besökte Krapperud i sin *Skånska resa* år 1749, men berör inte alléer alls i sin beskrivning av Skåne vilket tyder på att alléer i mitten av 1700-talet var ovanliga. När det gäller "Städernas landskap" så är det de städer som under perioden 1700-1900 innehade stadsprivilegier som behandlas och här analyserar Olsson infartsalléer i jämförelse med städer ute i Europa. Djupare studier kring orterna Kristianstad, Landskrona och Malmö presenteras med kartor och fotografier. I kapitlet om "Byarnas landskap" analyseras alléer planterade utmed allmänna/privata/enskilda vägar. En fallstudie om Rutger Mackleans landskap kring byarna på godset Svaneholm och det landskap som formades med ett visst syfte och kanske tillhör de mest innovativa från slutet av 1700-talet.

Sammantaget har Olsson försökt svara på frågor som rör: Varför, var och när man planterade alléer och vilka trädslag som planterades. Alleéerna är, fastslår författaren, underordnad det övriga landskapet, förstärker strukturer och samband och är resultatet av såväl av ett estetiskt ideal och en praktisk funktion. För att vara en avhandling är språket genomgående enkelt, vilket torde göra det lätt att ta till sig innehållet för gemene man. Avhandlingen är verkligen läsvärd, inte minst för alla oss som är intresserade av geografi och historiska kartor som källmaterial.

Patrik Olsson har genomgått forskarutbildning vid institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds universitet och varit knuten till Nordiska museets forskarskola. Patrik Olsson är idag verksam vid Regionmuseet Kristianstad patrik.olsson@regionmuseet.se

Bo Magnusson